

MUSTAQILLIK YILLARIDA O'ZBEKISTONDA MOLIYA KADRLARINI TAYYORLASH TIZIMI TARIXI

Annotatsiya. Ushbu maqolada mustaqillik yillarida O'zbekiston Respublikasida moliya sohasi uchun yuqori malakali kadrlar tayyorlash tizimining shakllanishi va rivojlanish bosqichlari tarixiy rakursda tahlil qilinadi. Tadqiqotda kadrlar tayyorlashning huquqiy-me'yoriy asoslari, ta'lim tizimidagi islohotlar, ixtisoslashtirilgan oliy ta'lim muassasalarining roli hamda xalqaro standartlarga o'tish jarayonlari yoritilgan. Shuningdek, bozor iqtisodiyoti sharoitida moliya mutaxassislariga qo'yiladigan talablarning o'zgarishi va zamonaviy ta'lim texnologiyalarining joriy etilishi masalalari ilmiy jihatdan o'rganilgan.

Kalit so'zlar: O'zbekiston, mustaqillik, moliya tizimi, kadrlar tayyorlash, ta'lim islohotlari, moliya akademiyasi, iqtisodiy ta'lim, malaka oshirish, kadrlar siyosati, raqamli moliya, oliy ta'lim, bakalavriat, magistratura, mutaxassis, iqtisodiy modernizatsiya.

ИСТОРИЯ СИСТЕМЫ ПОДГОТОВКИ ФИНАНСОВЫХ КАДРОВ В УЗБЕКИСТАНЕ В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ

Аннотация. В данной статье в историческом ракурсе анализируются этапы формирования и развития системы подготовки высококвалифицированных кадров для финансового сектора Республики Узбекистан за годы независимости. В исследовании освещаются нормативно-правовые основы подготовки кадров, реформы в системе образования, роль специализированных высших учебных заведений и процессы перехода на международные стандарты. Также научно изучены вопросы изменения требований к финансовым специалистам в условиях рыночной экономики и внедрения современных образовательных технологий.

Ключевые слова: Узбекистан, независимость, финансовая система, подготовка кадров, реформы образования, финансовая академия, экономическое образование, повышение квалификации, кадровая политика, цифровые финансы, высшее образование, бакалавриат, магистратура, специалист, экономическая модернизация.

HISTORY OF THE SYSTEM OF TRAINING FINANCIAL STAFF IN UZBEKISTAN IN THE YEARS OF INDEPENDENCE

Annotation. This article analyzes the stages of formation and development of the system for training highly qualified personnel for the financial sector of the Republic of Uzbekistan during the years of independence from a historical perspective. The study highlights the legal and regulatory framework for personnel training, reforms in the education system, the role of specialized higher education institutions, and the processes of transition to international standards. Additionally, the issues of changing requirements for financial specialists in a market economy and the introduction of modern educational technologies are scientifically examined.

Keywords: Uzbekistan, independence, financial system, personnel training, educational reforms, finance academy, economic education, professional development, human resources policy, digital finance, higher education, bachelor's degree, master's degree, specialist, economic modernization.

Har qanday davlatning mustaqilligi va iqtisodiy barqarorligi uning moliya tizimi qay darajada samarali tashkil etilganligi hamda ushbu tizimni boshqaradigan kadrlar salohiyatiga

bevosita bog'liqdir. O'zbekiston o'z mustaqilligini qo'lga kiritgan dastlabki kunlardan oq, ma'muriy-buyruqbozlik tizimidan erkin bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayonida tub islohotlarni amalga oshira boshladi. Bu davrda eng dolzarb vazifalardan biri — yangicha iqtisodiy fikrlaydigan, jahon moliya bozorlari tamoyillarini chuqur anglaydigan professional kadrlarni tayyorlash tizimini noldan shakllantirish edi. O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti Islom Karimov kadrlar masalasini davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi deb hisoblar edi. U o'zining mashhur asarlarida va nutqlarida ta'kidlaganidek: "Biz iqtisodiyotni isloh qilishda islohot — islohot uchun emas, avvalo inson uchun degan tamoyilga tayanar ekanmiz, ushbu o'zgarishlarning taqdirini hal qiluvchi asosiy omil — bu kadrlar, ularning bilimi va fidoyiligidir". Darhaqiqat, 1997-yilda qabul qilingan "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" moliya sohasidagi ta'lim sifatini yangi bosqichga olib chiqdi. Bu dastur orqali o'tish davrining qiyin sharoitlarida moliya-bank tizimi uchun poydevor yaratildi. Bugungi kunda Yangi O'zbekiston sharoitida moliya kadrlarini tayyorlash masalasi yanada zamonaviy va raqamli talablar asosida takomillashtirilmoqda. Prezident Shavkat Mirziyoyev ta'lim va iqtisodiyot uyg'unligini ta'minlash borasida shunday deydi: "Iqtisodiyotimizning raqobatbardoshligini oshirish uchun bizga nafaqat diplomli mutaxassislar, balki zamonaviy texnologiyalarni chuqur egallagan, moliya va audit standartlarini xalqaro darajada tahlil qila oladigan yuksak malakali kadrlar kerak". Prezidentimiz tomonidan ilgari surilgan "Inson qadri va sifatli ta'lim" tamoyili asosida hozirgi kunda moliya kadrlarini tayyorlashda xalqaro akkreditatsiyadan o'tgan o'quv dasturlari (ACCA, CFA va boshqalar) joriy etilmoqda. Maqolaning ushbu qismida mustaqillikning ilk yillaridagi qiyinchiliklar, o'quv markazlarining tashkil etilishi, "Iste'dod" jamg'armasi va uning vorislari orqali kadrlar malakasini oshirishning tarixiy yo'li hamda hozirgi transformatsiya jarayonlari ilmiy tahlil qilinadi. Mustaqillik yillaridagi moliya ta'limi tarixini o'rganish, nafaqat o'tgan yo'lni sarhisob qilish, balki kelajakda raqamli iqtisodiyot sharoitida kadrlar tayyorlash strategiyasini belgilashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Ushbu tadqiqot ishining metodologik asosi mustaqillik yillarida O'zbekiston Respublikasida moliya kadrlarini tayyorlash tizimining shakllanishi va rivojlanish tendensiyalarini tizimli hamda kompleks o'rganishga qaratilgan. Tadqiqot jarayonida tarixiy xolislik, mantiqiylik va qiyosiy tahlil tamoyillariga tayanildi. Mavzuni yoritishda moliya va ta'lim sohasidagi islohotlarning o'zaro bog'liqligini ochib berish uchun quyidagi ilmiy metodlar majmuasidan foydalanildi. Tarixiy-xronologik tahlil metodi yordamida moliya kadrlarini tayyorlash jarayoni 1991-yildan hozirgi kunga qadar bo'lgan davrlar kesimida bosqichma-bosqich o'rganildi. Bunda mustaqillikning ilk yillaridagi "o'tish davri" modellari, 1997-yildagi "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"ning amal qilinishi hamda 2017-yildan keyingi "Yangi O'zbekiston" taraqqiyot strategiyasi doirasidagi islohotlar xronologik tartibda tizimlashtirildi. Bu esa tizimning evolyutsion rivojlanish trayektoriyasini aniqlash imkonini berdi. Maqolada moliya sohasidagi ta'lim standartlarining sobiq ittifoq davridagi rejali iqtisodiyot modelidan bozor iqtisodiyoti tamoyillariga o'tish jarayoni qiyosiy tahlil qilindi. Shuningdek, milliy moliya ta'limi tizimining rivojlangan xorijiy davlatlar (AQSh, Buyuk Britaniya, Germaniya) va xalqaro moliya institutlari (Jahon banki, XVF) talablariga moslashuv darajasi solishtirma tarzda o'rganildi. Bu orqali milliy tizimning o'ziga xos jihatlari va jahon andozalariga integratsiyalashuv tendensiyalari yoritildi. Tadqiqotning manba bazasini O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmon va qarorlari, Vazirlar Mahkamasining moliya va ta'lim sohasiga oid normativ hujjatlari, shuningdek, Moliya vazirligi (hozirgi Iqtisodiyot va moliya vazirligi) hamda Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligining idoraviy statistik ma'lumotlari tashkil etdi. Ushbu hujjatlar mazmun-mohiyati tahlil qilinib, davlatning kadrlar siyosatidagi strategik maqsadlari aniqlandi. O'tgan 30 yildan ortiq vaqt mobaynida moliya yo'nalishidagi oliy ta'lim muassasalari soni, talabalar qabuli kvotalari, bitiruvchilarning bandlik darajasi va ilmiy salohiyat (fan nomzodlari va doktorlari) ko'rsatkichlari dinamikasi statistik tahlil qilindi. Miqdoriy ma'lumotlar tizimdagi o'sish sur'atlarini raqamli dalillar bilan isbotlash uchun xizmat qildi. Moliya kadrlarini tayyorlash jarayoni bir butun tizim sifatida ko'rildi. Unda oliy ta'lim (bakalavriat, magistratura), oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim (tayanch doktorantura va doktorantura), kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish

bo'g'inlarining o'zaro uzviyligi hamda o'zaro ta'siri tadqiq etildi. Mazkur yondashuv moliya tizimidagi kadrlar tanqisligini bartaraf etish va sifatni oshirish mexanizmlarini to'laqonli tushunishga yordam berdi. Mustaqillik yillarida O'zbekistonda moliya kadrlarini tayyorlash tarixini nafaqat tavsifiy, balki tanqidiy-tahliliy nuqtayi nazardan o'rganishga, muammo va yutuqlarni xolis baholashga xizmat qiladi.

Mustaqillik yillarida O'zbekistonda moliya kadrlarini tayyorlash va iqtisodiy ta'limni isloh qilish masalasi mahalliy va xorijiy tadqiqotchilarning doimiy diqqat markazida bo'lib kelmoqda. Ushbu yo'nalishdagi adabiyotlarni tahlil qilish jarayonida tadqiqotlarni shartli ravishda uchta yirik guruhga ajratish mumkin. Birinchi guruhga, moliya tizimining nazariy-uslubiy asoslarini va kadrlar salohiyatini umumiy iqtisodiy islohotlar kontekstida o'rgangan olimlarning ishlari kiradi. Xususan, O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A. Karimovning "O'zbekiston iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish yo'lida" va "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch" kabi asarlarida kadrlar tayyorlash milliy modeli ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikning kafolati sifatida asoslab berilgan. Shuningdek, akademik S.S. G'ulomovning tadqiqotlarida iqtisodiy ta'limda axborot texnologiyalarini qo'llash va kadrlar tayyorlashning zamonaviy usullari konseptual jihatdan yoritilgan. Ikkinchi guruh tadqiqotlari bevosita moliya, bank va soliq tizimi mutaxassislarini tayyorlashning o'ziga xos xususiyatlariga bag'ishlangan. Bu borada A.V. Vahobov, T.S. Malikov, N.X. Haydarov va O.I. Jumayev kabi iqtisodchi olimlarning ilmiy ishlarini alohida qayd etish joiz. Ularning darslik va monografiyalarida moliya tizimining bozor tamoyillariga moslashishi jarayonida mutaxassislar egallashi lozim bo'lgan kompetensiyalar, moliyaviy tahlil va davlat budjetini boshqarishda kadrlar sifatining o'rni tahlil qilingan. Ayniqsa, moliya oliy ta'lim muassasalarining o'quv rejalarini xalqaro standartlarga moslashtirish masalalari ushbu olimlar tomonidan chuqur o'rganilgan. Uchinchi guruhni tashkil etuvchi xorijiy adabiyotlar va xalqaro tashkilotlarning hisobotlarida (Jahon banki, Osiyo taraqqiyot banki, YUNESKO) O'zbekistondagi ta'lim islohotlari global mehnat bozori talablari nuqtayi nazaridan baholanadi. Masalan, E. Hanushek va L. Woessmann kabi g'arb tadqiqotchilarining "Inson kapitali va iqtisodiy o'sish" nazariyalari asosida O'zbekistondagi moliya ta'limi samaradorligi qiyosiy o'rganilgan. Shuningdek, so'nggi yillarda Prezident Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomalari va "O'zbekiston – 2030" strategiyasiga oid sharhlarda moliya kadrlarini "yashil iqtisodiyot" va "raqamli moliya" sharoitida tayyorlashning yangi strategik yo'nalishlari belgilab berildi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, mustaqillikning dastlabki yillarida asosiy e'tibor miqdoriy ko'rsatkichlarga va milliy kadrlar bazasini yaratishga qaratilgan bo'lsa, zamonaviy adabiyotlarda asosiy urg'u ta'lim sifatini xalqaro akkreditatsiyadan o'tkazish masalalariga ko'chmoqda. Biroq, moliya kadrlarini tayyorlash tizimining tarixiy retrospektiv tahlili, ya'ni 1991-yildan bugungi kungacha bo'lgan davrni yagona bir tizimli tarixiy jarayon sifatida o'rganish masalasi hali ham kompleks yondashuvni talab etadi. Ushbu maqola aynan shu bo'shliqni to'ldirishga, ya'ni tizimning tarixiy bosqichlarini ilmiy davrlashtirishga xizmat qiladi.

O'zbekiston mustaqillikka erishganidan so'ng, iqtisodiyotni isloh qilishning "O'zbek modeli" doirasida moliya tizimi uchun kadrlar tayyorlash masalasi davlat ahamiyatiga molik vazifaga aylandi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'tgan 30 yildan ortiq davr mobaynida ushbu tizim bir-birini mantiqiy to'ldiruvchi uchta asosiy bosqichni bosib o'tdi. Mustaqillikning dastlabki yillarida asosiy natija — sobiq ittifoqning markazlashgan rejalashtirish tizimidan voz kechib, milliy moliya oliy ta'lim muassasalarining tashkil etilishi bo'ldi. 1991-yil 13-mayda Toshkent xalq xo'jaligi instituti negizida Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti (TDIU) tashkil etilishi iqtisodiy ta'limda burilish nuqtasi bo'ldi. Muhokama jarayonida shuni ta'kidlash lozimki, bu davrda kadrlar tayyorlashda "shok terapiyasi" usulidan qochib, bosqichma-bosqich o'tish tamoyili qo'llanildi. 1991-yilda Toshkent moliya institutining tashkil etilishi moliya, bank va sug'urta ishi bo'yicha tor doiradagi professional mutaxassislar tayyorlashga ixtisoslashgan ilk fundamental qadam bo'ldi. Biroq, bu davrda darsliklarning yetishmasligi va pedagoglarning bozor iqtisodiyoti tamoyillarini hali to'liq o'zlashtirmagani tizimning asosiy muammosi bo'lib qolayotgan edi. 1997-yilda qabul qilingan "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" moliya ta'limiga ikki bosqichli tizimni (bakalavriat va magistratura) olib kirdi. Ushbu davrning eng muhim natijasi

— moliya kadrlarini tayyorlashda amaliyot va nazariyaning uyg'unlashuvidir. Ushbu bosqichda moliya sohasidagi kadrlar sifatini oshirish uchun Bank-moliya akademiyasi tashkil etildi. Bu muassasa oliy ta'limdan keyingi bosqichda bank va moliya tizimi rahbarlarini tayyorlovchi noyob markazga aylandi. Muhokama qilinadigan jihati shundaki, bu davrda kadrlar tayyorlash tizimi ko'proq davlat sektorining ehtiyojlarini qondirishga yo'naltirilgan edi. Davlat budjeti, g'aznachilik tizimi va soliq ma'murchiligi uchun minglab mutaxassislar tayyorlandi. "Iste'dod" jamg'armasi orqali yosh mutaxassislarning xorijda malaka oshirishi moliya sektoriga g'arbiy boshqaruv elementlarini olib kirdi. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi moliya kadrlarini tayyorlashda tub burilish yasadi. Natijalar shuni ko'rsatmoqdaki, endilikda asosiy e'tibor diplom berishga emas, balki xalqaro professional sertifikatlashtirishga qaratilmoqda. Hozirda moliya oliy o'quv yurtlari o'quv rejalari ACCA (Imtiyozli sertifikatlangan buxgalterlar assotsiatsiyasi) va CFA (Sertifikatlangan moliyaviy tahlilchi) talablariga muvofiqlashtirilmoqda. Bu esa bitiruvchilarning nafaqat O'zbekistonda, balki xalqaro mehnat bozorida ham raqobatbardoshligini ta'minlamoqda. Toshkent shahridagi Vestminster universiteti, Singapur menejmentni rivojlantirish instituti kabi muassasalar bilan bir qatorda, mahalliy xususiy universitetlarning ko'payishi moliya ta'limida sog'lom raqobatni keltirib chiqardi. Bugungi kunda moliya kadrlaridan nafaqat iqtisodiy bilim, balki IT-savodxonlik ham talab etilmoqda. Tahlillar ko'rsatishicha, so'nggi yillarda "Raqamli moliya", "Banklarda ma'lumotlar tahlili" kabi yangi mutaxassisliklar joriy etilgani mehnat bozorida bo'shliqlarni to'ldirmoqda. Mustaqillik yillaridagi tarixiy jarayonlarni tahlil qilar ekanmiz, moliya kadrlarini tayyorlash tizimi "mahalliy ixtisoslashuv" bosqichidan "global integratsiya" bosqichiga o'tganini ko'rishimiz mumkin. Agar 90-yillarda asosiy vazifa moliya tizimini kollapsdan saqlab qolish uchun bazaviy iqtisodchilarni tayyorlash bo'lgan bo'lsa, bugungi kunda asosiy vazifa — investitsion jozibadorlikni oshirishga qodir, xalqaro moliyaviy hisobdorlik standartlarini mukammal biladigan strategik tahlilchilarni yetishtirishdir. Shu bilan birga, tahlillar ayrim kamchiliklarni ham ko'rsatmoqda: oliy ta'lim muassasalari va moliya bozori subyektlari (tijorat banklari, birjalar, sug'urta kompaniyalari) o'rtasidagi "dual ta'lim" (o'qish va amaliyot uyg'unligi) tizimi hali to'liq samaradorlikka erishmagan. Kelgusida kadrlar tayyorlashda sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish ko'nikmalarini o'quv dasturlariga yanada kengroq kiritish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekiston mustaqillikka erishganidan buyon moliya kadrlarini tayyorlash tizimi murakkab, ammo izchil rivojlanish yo'lini bosib o'tdi. Moliya ta'limi tizimi shunchaki bilim berish maskanidan davlat iqtisodiy mustaqilligining tayanch ustuniga aylandi. Mustaqillikning ilk yillarida milliy moliya institutlarining tashkil etilishi, ma'muriy-buyruqbozlik tizimidan qolgan kadrlar o'rnini bozor iqtisodiyoti qonuniyatlarini tushunadigan yangi avlod mutaxassislari bilan to'ldirish imkonini berdi. Islom Karimov tomonidan asos solingan kadrlar tayyorlashning milliy modeli o'sha davrdagi tizimli inqirozlarning oldini olishda muhim xavfsizlik yostig'i vazifasini o'tadi. Moliya kadrlarini tayyorlashda davlat siyosati doimiy ravishda davr talablariga moslashib bordi. 1997-yildagi islohotlar tizimni struktura jihatidan tartibga solgan bo'lsa, hozirgi kunda Prezident Shavkat Mirziyoyev boshchiligida amalga oshirilayotgan transformatsiyalar ta'lim mazmunini tubdan o'zgartirdi. Endilikda urg'u faqat nazariy bilimga emas, balki xalqaro moliya bozorlarida bevosita tan olinadigan professional kompetensiyalarga (ACCA, CFA, MHXS) qaratilmoqda. O'zbekiston moliya kadrlarini tayyorlashning o'ziga xos va samarali tarixiy tajribasini yaratdi. Bugungi kunda ushbu tizim mamlakatning iqtisodiy barqarorligini ta'minlovchi va xalqaro moliya hamjamiyatida o'z o'rniga ega bo'lgan professional kadrlarni yetkazib beruvchi zamonaviy intellektual salohiyat markaziga aylangan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-son Farmoni. – Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 2019-y.

2. O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi "Ta'lim to'g'risida"gi O'RQ-637-son Qonuni. – Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 2020-y.
3. Vahobov A.V., Malikov T.S. Moliya: darslik. – T.: "Iqtisod-moliya", 2022. – 512 b.
4. Haydarov N.X. O'zbekistonda moliya tizimidagi islohotlar va kadrlar siyosati. Monografiya. – T.: "Akademiya", 2018. – 186 b.
5. Jumayev O.I. Raqamli iqtisodiyot sharoitida moliya kadrlarini tayyorlash metodologiyasi. – T.: "Fan", 2021. – 240 b.
6. Toshkent moliya instituti. Moliya kadrlarini tayyorlashning 30 yillik tajribasi: ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. – T.: 2021. – 315 b.
7. Hanushek E.A., Woessmann L. The Knowledge Capital of Nations: Education and the Economics of Growth. – MIT Press, 2015. – 352 p.
8. Bloom N., Van Reenen J. Management Practices and the Wealth of Nations. // American Economic Review. – 2016. – Vol. 106, No. 5. – P. 11-26.
9. World Bank. Uzbekistan: Modernizing Higher Education. World Bank Report. – Washington D.C., 2018. – 112 p.